

Η ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ ΤΟΥ <<ΑΓΙΟΥ ΖΑΧΑΡΙΑ>> ΕΛΕΥΣΙΝΑΣ.

Η Ελευσίνα είναι μια πόλη με πλούσια ιστορία. Αυτό το μαρτυρούν όχι μόνο ο αρχαιολογικός της χώρος και τα ευρήματα που έχουν βρεθεί σε όλη την πόλη, ούτε η βιομηχανική της κληρονομιά, που δεσπάζει επιβλητικά και μας επαναφέρει στη μνήμη τη νεότερη ιστορία της πόλης μας αλλά και της ελληνικής επικράτειας. Μικρά, χαμένα μες στην καθημερινότητα ή ίσως και λίγο παραμελημένα, κάποια σημεία αποτελούν τα κρυφά στολίδια που εμπλουτίζουν την πόλη μας και αναδεικνύουν τη μοναδικότητά της.

Ένα τέτοιο σημείο, με μακραίωνη πορεία και σπουδαιότητα, είναι ο ναός του Αγίου Ζαχαρία, στην πλατεία Ηρώων· ένας διακριτικός ναός σε ένα από τα πιο πολυσύχναστα μέρη της πόλης.

Σήμερα αντικρύζουμε έναν μεταβυζαντινό ναό μικρών διαστάσεων, με κωδωνοστάσιο και με έναν απλό ημικυλινδρικό θόλο (καμαροσκέπαστος), που ανήκει στον τύπο της βασιλικής βυζαντινής ναοδομίας. Δεν ήταν, όμως, πάντα έτσι. Ο ναός, όπως τον ξέρουμε, χτίστηκε πάνω σε προγενέστερη ομώνυμη παλαιοχριστιανική βασιλική εκκλησία. Οι πρώτοι χριστιανοί της περιοχής της Ελευσίνας χρησιμοποίησαν υλικά του αρχαίου ιερού, για να οικοδομήσουν τον πρωτοχριστιανικό ναό του Αγίου Ζαχαρία. Ανάμεσα σε αυτά συμπεριλαμβάνεται και το μεγάλων διαστάσεων αναθηματικό ή λατρευτικό ανάγλυφο του 5ου αι. π.Χ. με την αναπαράσταση της Δήμητρας, της Περσεφόνης και του Τριπτόλεμου, γιου του βασιλιά της Ελευσίνας. Βρέθηκε το 1859 από τον αρχαιολόγο Δ. Φίλιο. Το ανάγλυφο χρησιμοποιήθηκε ως μέρος του δαπέδου του ναού, με την ανάγλυφη παράσταση γυρισμένη προς τα κάτω. Πιθανότατα αυτό που παρουσιάζει είναι μια σκηνή από τα Ελευσίνια Μυστήρια. Σήμερα το ανάγλυφο βρίσκεται στο Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο Αθηνών.

Η ανασκαφή της παλαιοχριστιανικής εκκλησίας αποκάλυψε πως πρόκειται για έναν σχετικά μεγάλο ναό, μια τρίκλιτη βασιλική, όπως λέγεται ο αρχιτεκτονικός αυτός τύπος. Μετά τον καθαρισμό του χώρου και την απομάκρυνση των χωμάτων των όγκων, που την κάλυπταν σε μεγάλο μέρος, αποκαλύφθηκαν οι διαστάσεις και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά ναοδομίας της. Από τα αρχιτεκτονικά της χαρακτηριστικά αλλά και συγκεκριμένα διακοσμητικά στοιχεία, οι αρχαιολόγοι τη χρονολογούν στον 5ο αι. μ.Χ.

Ο χώρος του Άγιου Ζαχαρία δεν αποτελούσε πάντοτε σημείο συνάθροισης των πιστών. Στη μετεπαναστατική περίοδο, στη θέση του σημερινού περιβόλου του ναού, χτίστηκε το Α΄ Δημοτικό Σχολείο Αρρένων. Την περίοδο εκείνη στη θέση αυτή φαινόταν να υπάρχει μονάχα ένα παρατημένο κτήριο. Μάλιστα, η λαογραφία της Ελευσίνας μάς παραδίδει πως η αποκατάσταση και λειτουργία του μεταγενέστερου ναού οφείλεται σε ένα όνειρο που

είδαν για τρία συνεχόμενα βράδια τρεις μαθητές του σχολείου και ερμηνεύθηκε από την τοπική κοινότητα ως θεόσταλτο, η οποία φρόντισε να καθαρίσει και να αποκαταστήσει τον ναό.

Η οργανωμένη και ολοκληρωμένη φροντίδα του ναού πραγματοποιήθηκε στις αρχές του 20ού αι. με τον ενεργό ρόλο του δήμου Ελευσίνας. Ο Γιώργος Κονδύλης, στο Συμπόσιο Ιστορίας και Λαογραφίας της Αττικής το 1999, μάς πληροφορεί πως κάποια από τα έργα που πραγματοποιήθηκαν είναι η αφαίρεση του μαντρότοιχου με το σιδερένιο ψηλό κιγκλίδωμα στον περίβολο, η απομάκρυνση του περίπτερου στην είσοδο του περιβόλου, οριοθέτηση με χαμηλό κιγκλίδωμα κ.ά. Μετά τα έργα προστασίας και ανάδειξης σε ό,τι είχε απομείνει από τον πρωταρχικό ναό, ακολούθησαν και αυτά του μεταγενέστερου ναού. Αντικαταστάθηκαν τα κεραμίδια της σκεπής, ανακατασκευάσθηκε το κωδωνοστάσιο, αποκαλύφθηκαν τα αρχαία μαρμάρια αρχιτεκτονικά μέλη κ.ά.

Στον περίβολο του ναού θα βρούμε επιγραφές, αρχαία μαρμάρια αρχιτεκτονικά μέλη - ελληνικά, ρωμαϊκά ή πρωτοβυζαντινά- και άλλες μαρτυρίες από προηγούμενες ιστορικές φάσεις του χώρου. Αν παρατηρήσουμε λίγο προσεκτικότερα τον ίδιο τον ναό θα εντοπίσουμε και σημεία στα οποία φαίνεται καθαρά η εντοιχισή του αρχαίου υλικού. Αξίζει να επισκεφτούμε και να αφιερώσουμε χρόνο να ανακαλύψουμε όσα έχει να μας φανερώσει ο Άγιος Ζαχαρίας. Να δούμε με νέα μάτια ό,τι η καθημερινότητα και η συνήθεια μάς κάνουν να προσπερνάμε και να αντιμετωπίζουμε ως δεδομένα. Γιατί δεν είναι μόνο το αρχαίο και το νέο που συνυπάρχουν στην πόλη μας. Η πολιτιστική μας κληρονομιά αποτελείται από όσα μας κληροδότησαν οι προηγούμενες γενιές, είτε υλικά στοιχεία είτε άυλα. Ο ναός του Άγιου Ζαχαρία επέζησε και, αν υπάρχει κάτι που μαρτυρά η παρουσία του στον χρόνο, είναι πως αποτελούσε σημαντικό κομμάτι των ανθρώπων της περιοχής μας· κάτι που θα μπορούσαμε να ισχυριστούμε πως ισχύει και σήμερα. Στον χώρο του θα βρούμε απομεινάρια της ιστορίας της χώρας μας και του τόπου μας αλλά και έναν «κοινό τόπο» που μας συνδέει ως συμπολίτες **(το άρθρο συνεχίζεται)**.

Νικόλαος Τσίτσος
Καθηγητής Ακαδημίας
Εμπορικού Ναυτικού
Αστροπύργου
Ναυπηγός Ε.Μ.Π.
Ελευσίνα Οκτώβριος 2018